

1. Homérské Řecko

Vedle skromného materiálu archeologického jsou velké epické básně Homérovy hlavním pramenem poznání ještě předstátní, prvotně pospolné společnosti Řeků.

Homérské Řecko, chronologicky přibližně vymezované lety 1200 - 800 př.n.l., má ve světle Iliady a Odysseie ještě řadu institucí, jež jsou typické pro rodové zřízení: obyvatelstvo se např. rozděluje podle pokrevního příbuzenství do rodů, fratrií a fýl (Ilias, ukázka č. 1), důležitou úlohu ve společenském životě hraje lidové shromáždění a králové (basileové), na něm volení a jemu odpovědní, v širokém měřítku se praktikuje krevní msta (Ilias, ukázka č. 4; Odysseia, ukázka č. 1) apod. Na druhé straně však vidíme, že homérská společnost je již rozvrácena majetkovou diferenciací, vedle bohatých a na válečných výpravách dále bohatnoucích vojevůdců se zemí potulují žebráci (Ilias, ukázka č. 3; Odysseia, ukázka č. 2), svobodní lidé exploatují pracovní sílu otroků, zatím sice obecně v měřítku jen skromném, v domech vlivných boháčů žije však již nesvobodných asi nemálo (Odysseia, ukázka č. 3 a 4). Společenský a politický vliv privilegovaných rodin vojevůdců a králů stoupá, postavení volených králů dostává nakonec charakter moci monarchické.

Homérské Řecko je tedy společností, jež stojí na vývojovém stupni tzv. vojenské demokracie, tj. společnosti, jež se octla na prahu života státního.

Z citovaných úryvků bych chtěl zvlášť ještě upozornit na verše 472-475 (VII.) z Iliady (ukázka č. 2). Jde o čtyřverší, jež citoval římský právník Massurius Sabinus jako argument pro svou koncepci smlouvy trhové, a jež se díky tomu staly v římské právní literatuře velmi populární. Cituje je např. ve své učebnici práva Gaius, v 33. knize komentáře k prétorскому ediktu polemizuje s jejich argumentací slavný právník Paulus.

Homérovy verše uvádím v překladu Otmaru Vaňorného (Ilias, Praha 1926; Odysseia, Praha 1943).

ILIAS

1. II, 360 - 368

Králi, ty uvažuj sám, však poslyš i rádcovy rady,
neboť zamítnout nelze můj návrh, který ti dávám:
Rozděl vojsko dle kmenů, dle rodů, vladaři lidu:
rod tak pomůže rodu a kmenové pomohou kmenům.
Jestliže učiníš takto, a poslechne danajské mužstvo,
poznáš, kdo zbabělec jest jak z prostého lidu tak z vůdců,
také kdo zdatný je muž, vždyť válčiti o sobě budou,
poznáš, zda z božské vůle se nemůžeš Ília zmocnit,
či jen zbabělstvím mužů a malou znalostí války."

2. VII, 467 - 475

Četné koráby z Lémnu tam přistaly, vezoucí víno,
které syn Iésonův, rek Eunéos, Danaům poslal.
Tohoto Hypsipylé kdys zrodila Iésonovi.
Zvláště však Meneláu a vladaři Agamemnonu
kázal dovést víno rek Eunéos, tisíc to mírek.
Odtud víno si vozil lid achajský kadeří dlouhých:
jedni je koupili za měď a za lesklé železo jiní,
někteří za kravské kůže a jiné za živé krávy
jiní za své sluhy, a hody pak strojili skvělé.

3. IX, 364 - 369

Tam nám velice mnoho, co nechal jsem, vesluje k Tróji,
odtud pak vezu si dost jak rudé mědi tak zlata,
dívčiny s krásnými pásy a také železo sivé,
vesměs, čeho jsem nabyl - však dar - ten zpupně mi odňal
vladař v přemoci své, ač sám mi ho za podíl přiřkl,
Átreův syn !! - - -

4. IX. 628 - 636

V prsou pyšné srdce si zatvrdil Achilleus tuhle krutostí divou,
svévolník - vždyť již nedbá ni přátelství soudruhů vlastních,
pro které u lodí svých jsme otíli ho nad jiné všecky -
bezcitný - mnohý muž již dokonce od vraha přijal
za bratra smírný výkup, ba za smrt vlastního syna:
potom ve vlasti své již zůstane, zaplativ mnoho,
mstitelův mužný se duch pak ztiší, jakož i srdce,
jakmile náhradu vzal.

ODYSSEIA

1. XV, 271 - 281

Jemu zas Theoklymenos dal odpověď, podobný bohům:
"Tak jsem vzdálen i já své otčiny, usmrtiv muže,
rodáka. Přemnoho má jak rodových bratrů tak přátel
po Argu, pastvišti koní - ti vládnu Acháidům mocně.
Smrti a černé zhoubě, jež od nich mi hrozila, ušed,
prchám, vždyť můj je to los, bych světem po lidech bloudil.
Avšak vezmi mě na loď, když, prchaje, k tobě jdu s prosbou,
aby mi nevzali život, vždyť jsou mi již patrně v patách!"
Rozumný Télemachos mu na to dal odpověď tuto:
"Nemíním, když za to žádáš, tě od lodi souměrně odbýt.
Nuže tak pojď, jak možno je nám, chcem rádi tě hostit!"

2. XVII, 419 - 423

Však jsem kdysi i já měl zámožný příbytek v zemi,
byl jsem majetný muž, jenž dával žebrákům často,
ať to byl kdokoli chtěl, ať v čemkoliv o pomoc žádal.
Sluhů nesmírné množství a jiného mnoho jsem míval,
z čeho lze blaženě žítí a zámožným člověkem slouti.

3. XXII, 457 - 473

Když pak celá ta jizba již úplně v pořádku byla,
z komnaty stavěné pevně ty ženštiny vyvedli na dvůr,
na místo uprostřed kůlny a pevné ohrady dvora,
hnali je v úzký kout, zkaď nebylo uniknout možno.

Rozumný Télemachos tu počal mluvití takto:

"Vzdálena myšlenka buď, bych čestnou odpravil smrtí
ženy, jež na hlavu mou jen pohanu sypaly vždycky,
jakož i na matku naši, a s ženichy líhaly tajně."
To tedy služebným děl. Pak provaz sinavé lodi
přivázal k velkému sloupu, a napjav jej ke klenbě kůlny,
ztuha jej do výše zdvihl, by nohy jim nepřišly k zemi.
Jako když holubi někdy neb kvíčaly širokých křídel,
do svých se ženouce hnízd, svým letem se zapletou náhle
do tenat napjatých v křové, a hrozná je uvítá lůžko,
nejinak hlavy těch děv tam visely řadou a hrdla
všechněm visela v smyčkách a přebídnou zemřely smrtí -
ještě jen trhaly nohou, však nakrátko, nikterak dlouho.

4. XXIV, 271 - 279

Já si ho sám hned do domu vzal, jej pohostil vzorně,
slouže mu s velkou péčí, vždyť zásob měli jsme hojně,
též jsem, jako je slušno, mu věnoval pohostné dary,
vzácné ze zlata skvosty, jež vážily talentů sedm,
též jsem mu z ryzího stříbra dal měsidlo zdobené květy,
dvanácte prostých plášťů a tolikéž pokrývek k tomu,
tolikéž plášťů skvostných, a přidal tolikéž sukni,
čtyři pak dívčiny zvlášť, jež vzorné uměly práce,
hezkých těl, jež vybral si sám, jak vkus jeho žádal."

2. Vznik athénskeho státu

Není známo, jak došlo k sjednocení obyvatelstva Attiky pod vládou města Athén. Podle pověstí nestalo se to však násilím, ale dobrovolným sdružením, tzv. syncikismem, jehož iniciátorem byl někdy v 8. století př.n.l. mýtický král Théseus. Se jménem Théseovým bývá také spojováno rozdělení všeho athénskeho lidu na eupatridy (potomky urozených), geómory (rolníky) a démiurgy (řemeslníky a obchodníky).

Jak se postupem doby prohlubovala majetková a politická diferenciacie athénskeho obyvatelstva, hromadily se rozpory, které se počátkem 6. století pokusil překonat svými reformami Solon. Solon patřil mezi eupatridy a byl ustanoven archontem se zvláštní plnou mocí k nové organizaci společnosti.

Tzv. reformy Solónovy zasáhly do majetkových práv, do organizace soudů a forem soudního řízení, nejvýznamnější je však nesporně reforma, jež odstranila přezítky rodové organizace společnosti a na místě pokrevních svazků rozdělila Athény do čtyřech majetkových tříd: jednotlivcům byla přiznána politická práva podle toho, jak velký byl jejich pozemkový majetek (princip timokratický).

Solónovy reformy dovršil koncem 6. století př.n.l. Kleisthenes, který rozdělil obyvatelstva podle majetkového kritéria doplnil rozdělením Athénanů podle hledisek územních. Kleisthenes zrušil staré fýly, jež vyrůstaly ještě z organizace rodové, a nahradil je fýly územními.

Solon a Kleisthenes reformovali, jak dále uvidíme, athénskou společnost tak, jako jen snad o něco málo později reformoval římskou společnost král Servius Tullius: na místě staré organizace rodové byla zavedena nová, z majetkových a územních hledisek vyrůstající.

Citované texty o Théseovi a Solónovi jsou převzaty z Plutarchových Životopisů slavných Řeků a Římanů I, Praha 1967, stručný úryvek z Hérodotových Dějin z knihy Antika v dokumentech I, Praha 1959.

I. THÉSEUS

PLUTARCHOS, Théseus, 24 - 25.

24. Po smrti Aigeově umínil si Théseus vykonat velké a podivuhodné dílo; sjednotil totiž obyvatele Attiky v jednom městě a učinil tak ty, kdo byli až dosud rozptýleni a těžko se dali pohnout k věcem obecně prospěšným, ba někdy se dokonce mezi sebou přeli a spolu bojovali, jediným lidem jedné obce. Obcházel proto dámy a rody a snažil se je získat. Prostí a chudí lidé rychle přijímali jeho výzvu, mocným sliboval, že stát nebude spravovat král, nýbrž lid, on sám že bude jen vojevůdcem a strážcem zákonů, jinak však že budou všichni rovnoprávní. Jedny o tom přesvědčil, druzí se ze strachu před jeho mocí, která již byla velká, i před jeho odvahou rozhodli povolit raději po dobrém, než aby k tomu byli donuceni. Théseus tedy zrušil jednotlivá prythaneia, radnice a úřady a založil jedno společné prythaneion a radnici na místě, kde nyní stojí část města zvaná "asty"; město nazval Athény a zřídil společnou slavnost panathénaie.

25. Protože chtěl Théseus město ještě víc rozšířit, zval každého, sliboval mu stejná práva a užíval přitom výzvy hlasatele: "Pojďte sem, všichni lidé", neboť chtěl zříditi jakýsi svobodný stát všeho lidu. Nedopustil však, aby vláda lidu trpěla nepořádkem a zmatkem proto, že se do města nahrnulo množství tak různorodých lidí, nýbrž rozdělil nejprve obyvatelstvo na eupatridy, geómory a démiurgy. Eupatridům uložil, aby dohlíželi na věci náboženské, zastávali úřady, učili zákonům a vykládali božská a lidská práva, jinak je však postavil jakoby na roveň ostatním občanům, takže se zdělo, že eupatridové vynikají sice vážností, geómorové však zase užitečností a démiurgové počtem. Že se Théseus přiklonil k lidu, jak praví Aristotelés, a vzdal se samovlády, dosvědčuje, jak se zdá, i Homér, neboť v Seznamu lidí nazval jedině Athény svobodným lidem. Théseus dal také razit pe-

níze s obrazem býka, buď jako vzpomínku na býka marathónského, nebo na vojevůdce Mínóa, nebo proto, že chtěl občany pobídnout k zemědělství.

II. SOLÓN

PLUTARCHOS, Solón, 16 - 18.

16. ... Brzo však poznali Athénané prospěšnost Solónových opatření, upustili od svých soukromých výtek a vykonali společnou oběť nazvanou seisachtheia. Solóna pak pověřili zlepšením ústavy, jmenovali ho zákonodárcem a svěřili mu bez výjimky a bez rozdílu všechny záležitosti obce, úřady, shromáždění lidu, soudy i rady. Měl stanovit výši jmění pro každého z příslušníků těchto sborů a určit jejich počet a dobu, kdy se měli scházet. Přitom mohl rušit nebo zachovávat dosud platná ustanovení, jak uzná za vhodné.

17. Prvním činem Solónovým bylo, že zrušil všechny Drakontovy zákony kromě těch, které se týkaly vraždy. Učinil tak pro jejich krutost a přísnost trestů, které stanovily. Téměř na všechna provinění byl totiž stanoven trest smrti, takže musel zemřít i ten, kdo byl souzen pro zahálku, a kdo ukradl kousek zeleniny nebo ovoce, byl potrestán stejně jako ten, kdo se dopustil svatokrádeže nebo vraždy. Proto se stal později Démédés proslulý svým výrokem, že zákony Drakontovy jsou psány krví, ne inkoustem. Když se Drakonta ptali, proč stanovil na většinu provinění trest smrti, odpověděl prý, že si podle jeho mínění malá provinění zaslouží tento trest, pro velká že nemá většího trestu.

18. Druhým činem Solónovým bylo, že provedl rozdělení všech občanů do tříd podle majetku. Chtěl totiž ponechat vyšší úřady v rukou zámožných občanů, jak tomu bylo dosud, jinak však dopřát účast ve správě státu i lidu, který se jí dříve nezúčastnil. Do první třídy zařadil občany, kteří sklízeli pět set medimnů sypkých i tekutých plodin, a nazval je pentakosiomedimnoi. Do druhé třídy zařadil ty, kteří si mohli chovat jednoho koně nebo měli roční úrodu tři sta medimnů. Příslušníci této třídy se nazývali jezdcí. Do třetí třídy náleželi občané, kteří sklízeli dvě stě medimnů plodin obojího druhu; byli nazýváni zeugítai. Všichni ostatní se nazývali thétes. Těm nedovolil Solón zastávat žádný úřad. Na správě státu se podíleli pouze svou přítomností ve shromáždění a na soudech. Toto právo se zdálo zpočátku bezvýznamné, později se však ukázalo velmi závažným, neboť většina sporů přicházela před soudce. Solón totiž dovolil, aby se každý, kdo bude chtít, odvolal k soudu, a to i v těch sporných věcech, jejichž řešení přikázal úřadům. Vypráví se, že zvětšil moc soudů i tím, že zákony, které vydal, formuloval poněkud nejasně a do značné míry dvojsmyslně. Poněvadž se spory nedaly řešit podle zákonů, bylo stále zapotřebí soudců a občané se na ně obraceli s každou spornou otázkou, takže byli jaksi pány zákonů. ... Poněvadž však pokládal za nutné poskytnout ještě účinnější opory prostým lidem v jejich bezmocném postavení, dal každému právo žádat dostiučinění za křivdu, kterou utrpěl někdo jiný. Jestliže byl totiž někdo udeřen nebo bylo na něm spácháno násilí nebo utrpěl škodu, bylo dovoleno každému, kdo mohl nebo chtěl, podat na viníka žalobu a pohnat ho před soud. Zákonodárce se tak správně snažil zvykat občany na to, aby jako příslušníci jednoho společenství sdíleli vzájemně své city a bolesti. Připomíná se také Solónův výrok, který se shoduje s tímto zákonem. Když se ho totiž kdosi otázel, v jaké obci se žije nejlépe, odpověděl, že v té, kde ti, kdo trpí křivdu, právě tak jako ti, kdo ji netrpí, viníky žalují a trestají.

III. KLEISTHENES

HÉRODOTOS, V, 66; 69.

V, 66. Athény, které byly už dříve veliké, staly se tehdy, když se zbavily tyranů, ještě většími. V nich stáli v popředí dva muži, Alkmeónovec Kleisthenes, který, jak se povídá, podplatil Pýthii, a Isagoras, syn Teisandrův, z vážené rodiny, vzdálenější předky však nemohu uvést; ale jeho příbuzní obětují Diovi Kar-skému. Tito mužové zápasili o moc a Kleisthenes, když podléhal, domohl se přízně lidu. Potom rozdělil Athénany, kteří tvořili dříve čtyři fýly, na deset fýl. Zrušil i jména odvozená od Iónových synů Geleonta, Aigikorea, Argadea a Hopléta a vytvořil jim názvy podle místních héroů, s výjimkou Aianta; toho k nim přidal jakožto souseda a spojence, ač byl cizinec ...

V, 69. Zřídil také deset fýlarchů místo čtyř a na deset skupin rozdělil i démy do fýl. Měl pak, když dostal na svou stranu lid, velikou převahu nad stou-penci protivné strany.

3. Athénský stát v 5. - 4. stol.př.n.l.

Řecké městské státy měly v 5. - 4. století př.n.l., tj. v tzv. době klasické, nejrůznější ústavy. Všechny lze ovšem zařadit mezi dva vyhraněné typy, mezi demokratickou ústavu Athén a aristokratickou ústavu Sparty.

Athénský stát byl klasickou otrokářskou demokracií. To znamená, že jeho ústava vylučovala z politického života otroky, všem svobodným obyvatelům přiznávala však právo široké účasti na správě veřejných záležitostí.

K charakteristice athénské otrokářské demokracie zařazují dva úryvky. První, jenž je převzat z Dějin slavného historika Thukydiida (460/455 - před r. 393) obsahuje část proslulé "Perikleovy řeči nad padlými", jež vyznívá v nadšenou chválu athénské demokratického zřízení.

Druhý úryvek pochází z nevelkého spisu Athénská ústava, jenž je tradován pod jménem Xenofontovým. Spisek, jenž kritizuje athénskou ústavu, vznikl někdy na počátku peloponéské války; jeho autorem není však Xenofon, ale neznámý spisovatel, nepřítel Athén, stoupenec oligarchie.

Úryvek z Thukydiida je uveden v překladu F. Stiebitze z bibliofilského výtisku "Perikleova řeč nad padlými", Edice Atlantis, Brno 1946; pasáž z Pseudoxenofonta přeložila J. Nováková (Antika v dokumentech I, Praha 1959).

A) PERIKLEOVA ŘEČ NAD PADLÝMI

Tzv. peloponéská válka, válka mezi oligarchicko-aristokratickým táborem vedeným Spartou a demokratickým táborem v čele s Athénami, vypukla r. 431 př.n.l. Po skončení letního tažení proslavil vůdce Athénanů Periklés řeč nad padlými v prvním válečném roce.

II,34. Téže zimy vystrojili Athénané podle zvyku po otcích zděděného na státní útraty pohřeb prvních padlých v této válce takovýmto způsobem. Zbudojí lešení a na něm vystaví tři dny před pohřbem kosti zesnulých, a každý přináší svému dražšímu jakýkoli milodar. Když se pak ubírá pohřební průvod, vezou na vozech cypřišové rakve, jednu pro každý kraj; v ní jsou kosti všech, kdo patřili do toho onoho kraje. Ale jedny máry pokryté plátnem nesou prázdné, pro zmizelé, kteří snad nebudou nalezeni, aby mohli být pochováni. Kdekoli z občanů i cizinců smí být v průvodě, a také ženy se dostavují k hrobu a hořekují. Rakve tedy ukládají do veřejné hrobky, jež je v nejkrásnějším athénském předměstí a do níž pokaždé pohřbívají padlé z válek, kromě padlých u Marathonu; jejich statečnost uznali za zvlášť vynikající a pohřbili je na samém bojišti. A když je pokryjí zemí, muž obcí k tomu vybraný, který je pro svůj věhlas pokládán za nejmohutnějšího a vyniká vážností, pronáší nad nimi vhodnou chvalořeč. Potom odchází. Tak provádějí pohřeb; a po celou válku se tím zvykem řídili, kdykoli se k tomu naskytla příležitost. K řeči nad těmi prvními byl tedy zvolen Periklés, syn Xanthippův. A když se blížil vhodný okamžik, předstoupil od hrobky na vysokou tribunu, zřízenou proto, aby ho bylo v shromážděném obecnstvu co nejdále slyšeti, a mluvil takto: - - - - -

II,36. Začnu pak nejprve od předků, neboť je apravedlivé a také slušné za takové příležitosti jim věnovati tuto čestnou vzpomínku. Vždyť oni bez jakékoli změny ve své podstatě stále obývali tuto zemi a nepřetržitou řadou generací nám ji svou chabrostí odevzdali svobodnou. A zaasluhují-li oni chvály, tím spíše ještě naši otcové; neboť ti k tomu, co přijali získali nikoli bez námah ještě celou tuto naši moc a s dřívější mocí ji nám, nynějšímu pokolení, zůstavili. Co nadto

jest, zvelebili jsme ji my zde sami, kteří jsme ještě nyní asi v dojrálém věku, a vybavili jsme obec vším, aby si sama úplně dostačovala jak pro válku, tak pro mír. Než o jejich i o našich válečných činech, kterými bylo to vše získáno, anebo o odhodlané obraně proti útokům nepřátelských cizinců nebo Řeků, ať už jsme jim kdy odolali my nebo naši otcové, o tom se nechci slovy šířiti před vámi, kteří to znáte, a pomínu to. Ale jakým usilováním jsme svého postavení dospěli a jakou politikou a jakým chováním bylo dosaženo té velikosti, to nejprve vyložím, a teprve pak přikročím k chvále těchto mužů; neboť soudím, že by za dnešních poměrů nebylo nepříhodné o tom promluvit a že je s prospěchem, aby to celé shromáždění, občané i cizinci, vyslechlo.

II,37. My totiž máme ústavu, která nenapodobuje zřízení sousedů, naopak jsme spíše sami leckomu vzorem, než abychom následovali druhých. A jménem sice sluje lidovláda, poněvadž záleží ne v moci několika jedinců, nýbrž v moci většiny, ale podle zákonů se dostává v soukromých zájmech stejného práva všem. Co se však týče významu, je každý nad jiné oceněn podle toho, jak v čem vyniká, a většinou ve veřejném působení ne tak podle příslušnosti k té oné třídě, jako spíše podle osobní zdatnosti; a zase je-li kdo chud, ale schopn vykonati něco dobrého pro obec, nebrání mu v tom nedostatek společenského významu. A jako si vedeme svobodně ve věcech veřejných, tak si také vedeme co do nevraživého chování při každodenních projevech soukromého života: nehoršíme se na souseda, koná-li co po své libosti, ba nedéváme na sobě znáti ani mrzutost, jež sice nikomu neškodí, ale na podívanou je nepříjemná. Kdežto však v soukromí obcujeme tak, že si nejsme na obtíž, ve veřejném životě nepřestupujeme zákonů, hlavně z bázlivé úcty, posloucháme těch, kdo po každé zastávají úřad, i zákonů, hlavně těch, které jsou stanoveny v prospěch lidí zakoušejících bezpráví, a těch, které sice nejsou napsány, ale působí obecně uznávanou hanbu. Také jsme však poskytli duchu přemnoho druhů zotavení od námah, neboť máme zařízeny závodní hry a slavnostní oběti pořádané po celý rok, a krásné stavby veřejné i soukromé, a každodenní potěšení z toho zapuzuje všeliký trud. Nadto k nám proudí pro velikost naší obce z celého světa všechno možné a následek toho je, že z toho dobrého, co se daří zde u nás a co u ostatních lidí, těžíme a užíváme toho, jakoby nám to stejně náleželo.

II,39. Lišíme se však od nepřátel také v otázce válečného výcviku, a to takto: činíme své město přístupným všem lidem a nikdy vyháněním cizinců nikomu nebráníme v poučení nebo v podívané týkající se toho, co zhlédnouti, když jsme to neskrýli, by leckomu z nepřátel prospělo. Společáme se totiž ne tak na válečnou výzbroj a úskoky, jako spíše na srdnatou odvahu k boji z nás samých čerpanou. A při výchově snaží se oni dojíti mužnosti lopotným cepováním hned od mlada, kdežto my sice žijeme nespoutaně, ale s nemenší odvahou se ubíráme do zápasů podnikaných rovnými silami. Důkaz toho: Lakedaimonané táhnou do naší země nikoli jen sami o sobě, nýbrž se všemi spojenci, kdežto kdykoli my sami napadneme sousední území a bojujeme na cizí půdě proti těm, kdo brání svého majetku, obyčejně bez obtíží vítězíme. A se soustředěnou naší válečnou mocí se dosud neutkal žádný nepřítel, poněvadž my současně jednak pečujeme o loďstvo, jednak posíláme mužstvo ze svého středu na mnohá místa na souši. Utkají-li se však někde s nějakou částí našich vojsk a přemohou některé z nás, chlubí se, že nás odrazili všechny; podlehnou-li, říkají, že utrpěli porážku od nás ode všech. A věru chceme-li podstupovati nebezpečství spíše po životní pohodě než po namáhavém výcviku a se statečností přivoděnou ne tak předpisy jako spíše povahou, máme z toho tu výhodu, že se předem ne-

trudíme budoucími útrapami, ale když se v nich ocitneme, neprojevujeme méně odvahy než ti, kteří se stále lopotí. V tom směru si naše obec zaslouží obdivu; a kromě toho ještě v jiných věcech.

II,40. Neboť milujeme krásu, zachovávajíc střídmost, a milujeme vzdělání, nepropadajíc změkčilosti. Bohatství je nám spíše příležitostí k činu než předmětem chlubných řečí, a co se týče chudoby, není hanba znáti se k ní, ale spíše to je hanba, nevymaniti se z ní prací. Tíž mužové pečují jak o věci soukromé, tak o veřejné, a ačkoliv se v soukromí ten věnuje té, onen oné práci, jeví se u všech dostatečná schopnost posouditi zájmy veřejné. Neboť my jediní toho, kdo v nich vůbec nebere účasti, pokládáme ne za člověka nečinného, ale přímo za neužitečného, a sami buď o věcech rozhodujeme, anebo aspoň náležitě uvažujeme, nepokládajíc za škodlivé činům řeči a úvahy, ale spíše to, nepoučiti se řečí a úvahou dříve, než se začne prováděti čeho je třeba. Proti jiným totiž máme již tu výhodu, že si zároveň vedeme s největší odvahou i velmi opatrně uvažujeme o tom, co hodláme podniknouti; u ostatních naproti tomu nevědomost působí smělost, kdežto uvažování váhavost. Za nejsrdnatější by však měli být právem uznáni ti, kdož zcela jasně znamenají strastné i příjemné stránky věcí, a přesto se nedávají odvracet od nebezpečných podniků. I co do ušlechtilosti se chováme opačně než většina lidí, neboť si získáváme přátele nikoli tak, že od nich zakoušíme dobro, ale tak, že jím je prokazujeme. Lze pak bezpečně očekávati, že se ten, kdo prokáže dobro, bude snažiti uchovávat si stálou náklonnost k obdarovanému vděk, kterým je mu tento povinován; dlužník však nebývá tak horlivý, neboť ví, že splatí šlechtnost ne jako službu lásky, ale jako dluh. A my jediní komukoli beze strachu přispíváme, ne tak se zřením k svému prospěchu jako spíše v bezpečné jistotě své svobody.

II,41. Úhrnem pravím, že je celá naše obec učilištěm Řecka a že se mi zdá, jakoby se každý náš jedinec snažil vzdělávati svou osobnost k autarkii v nejrozmanitějších životních úkonech, a s největší obratností, spojenou se všemožným působením. A že to nejsou jen tak chlubná slova pro dnešní příležitost, ale spíše skutečná pravda, to ukazuje sama moc naší obce, které jsme nabyli takovými vlastnostmi. Neboť ona jediná z nynějších obcí prokazuje ve zkoušce, že je mocnější, než jí líčí pověst, a ona jediná nebudí ani v nepříteli roztrpčení, od jakýchžto to lidí musí zakoušet zlého, ani v poddaném podnět k hanbě, že je ovládán lidmi nehodnými. Jsou pédné důkazy a zajisté je i dost svědků toho, jak jsme prokázali svou moc, i dojdeme obdivu u lidstva nynějšího i budoucího, a to ne tak, že bychom potřebovali jako velebitelé buď Homéra nebo kohokoli jiného, kdo sice verši pro okamžik pobaví, jehož chápání událostí však skutečnost usvědčí z klamu, ale tak, že jsme přinutili celé moře i celou zemi, aby se staly přístupnými naší odvaze, a že jsme všude založili nepomíjející pomníky svých činů, neblahých i šťastných. Za takovou tedy obec tito zde v boji padli, pokládajíc za svou ušlechtilou povinnost nedat si ji urvati; a sluší se, aby byl pro ni z nás zbývajících jeden každý ochoten podstupovati námahu a trud.

B) PSEUDOXENOFÓN, ATHÉNSKÁ ÚSTAVA

1,1. Athénskou ústavu, tj. že se rozhodli pro ústavu tohoto druhu, neschvalují, protože tímto rozhodnutím se vlastně rozhodli připravit větší blaho lidem špatným než řádným; z té příčiny ji neschvalují; avšak jakmile učinili takové roz-

hodnutí, střeží svou ústavu dobře a zařizují se (dobře) i v jiných věcech, ve kterých se ostatním Řekům zdají chybovat. To právě chci ukázat.

2. Především tedy budiž řečeno, že právem tam mají chudí a lid přednost před urozenými a bohatými. Je to totiž lid, který pohání koráby a zjednává státu moc; kormidelníci, představení veslařů, velitelé (oddílů) padesáti, správci přídě, loďařští dělníci, to jsou ti, kdo zjednávají městu moc mnohem spíše než těžkooděnci, šlechta i lidé řádní. Tedy za těchto okolností je zřejmě spravedlivé, mají-li za nynějšího losovacího a hlasovacího (systému) účast na úřadech a smí-li kdokoli z občanů veřejně mluvit. 3. Za druhé, pokud jde o úřady, které jsou pro všechny lid blahodárné, jsou-li v dobrých rukou, a nebezpečné, jsou-li ve špatných, tedy účasti na těchto úřadech lid nikterak nežádá - vždyť ani na hodnosti stratéga, ani na hodnosti velitele jízdy nepokládají za potřebné pomoci losu se podílet; nahlíží totiž lid, že je mu užitečnější, nezastává-li tyto úřady sám, nýbrž přenechává-li jejich vykonávání těm nejzámožnějším; lid hledí naopak zastávat ty úřady, které jsou (zřízeny) kvůli platu a užitku pro domácnost. 4. Dále, diví-li se někteří, že ve všem dávají (Athénané) lidem špatným, chudým a obyčejným přednost před řádnými, je možno ukázat, že právě tím uchovávají demokracii. Vždyť mají-li se chudí, sprostí a horší dobře a je-li jich mnoho, upevňuje to demokracii; naopak mají-li se dobře bohatí a řádní, posilují tak demokraté sami stranu sobě nepřátelskou. 5. V každé zemi to nejlepší je nepřátelské demokracii; neboť mezi nejlepšími se najde nejméně nevázanosti a nespravedlivosti, zato nejvíce horlivosti pro dobré; naopak mezi lidem je nejvíce nevědomosti, nekázně a špatnosti. Chudoba je totiž svádí spíše k nečestnému, stejně i nevzdělanost a nevědomost, která (se vyskytuje) u některých lidí pro nedostatek peněz ...

10. Otroci však a metoikové jsou v Athénách nevázaní jako nikde; není tam dovoleno otroka udeřit a on ti neuhne z cesty. Jaký smysl má tato zvláštnost, hned povím. Kdyby zákon dovoľoval svobodnému bít otroka nebo metoika nebo propuštěnce, často by uhořel Athénana v domnění, že je to otrok; neboť lid tam není oblečen o nic lépe než otroci a metoikové a jeho zevnějšek není o nic pěknější. 11. Pakli se někdo ještě diví, že tam nechávají některé otroky bujňat a žít si panský, lze ukázat, že i to činí úmyslně. Neboť kde je mořevláda, tam je nutno kvůli penězům otročit otrokům, abych pobíral dávky z toho, co vydělávají, a propouštět je na svobodu ...

12. Proto jsme dali svobodu slova i otrokům právě jako svobodným, i metoikům právě jako občanům, protože stát metoiky potřebuje, jak pro množství řemesel, tak pro loďstvo; proto jsme tedy i metoikům dali svobodu slova právem. 13. Zato lid rozpustil tamější tělocvičná a hudební sdružení, pokládaje to za nepřístojnost, (t.j.) poznáv, že sám není schopen se tomu věnovat. Naopak pokud jde o chorégie, gymnasiarchie a triérarchie, jsou si vědomi, že náklad na sbory nesou bohatí, kdežto lid má zapláceno sborové vystoupení, a že bohatí vydržují gymnasia a vystrojují trojveslice, kdežto lid dostane trojveslice a gymnasia už vybavená. Pokládá tedy lid za správné brát peníze za to, že zpívá a běhá a tančí a vozí se po lodích, jen aby tak sám bral a bohatí aby chudli; stejně na soudech jim neběží ani tak o spravedlnost jako spíše o vlastní prospěch.

14. Pokud jde o spojence, t.j. že (athénský) dav, jak je patrné, očerňuje a nenávidí ty řádné: to poznávají, že pán je poddaným nezbytně nenáviděn, a že budou-li bohatí a (řádní) v těch obcích silni, nebude mít říše athénskému lidu dlouhého trvání; proto stíhají řádné občany atimii, berou jim majetek, posílají je do vyhnanství a popravují je, kdežto ty špatné podporují. Naopak řádní Athéna-